

La denotació

1. La referència i la denotació

La **referència** és la relació que es crea en un moment concret entre una expressió lingüística i una entitat o situació del món amb la qual es connecta, a la qual anomenem **referent**.

És una relació de referència, per exemple, la que hi ha entre l'expressió lingüística "guix" i l'objecte que la professora té a les mans quan diu "guix".

Si la professora diu "guix" el dilluns i ho torna a dir el dimecres, és possible que el referent de l'expressió canviï: el guix de dilluns no és el mateix que el de dimecres. Això no suposa que "guix" tingui dos significats diferents (el guix de dilluns i el guix de dimecres). Com a parlants competents de català sabem que un guix és un objecte que ens permet escriure en una pissarra, i és aquest coneixement allò que ens permet connectar l'expressió "guix" amb el guix de dilluns i el guix de dimecres.

Això que sabem sobre "guix" (el que és, i de quins objectes ho podem dir) és la **denotació** de l'expressió lingüística "guix". La denotació és també, per tant, una relació; però no una relació entre l'expressió lingüística i un objecte del món, sinó una relació entre l'expressió lingüística i allò que en sabem. Saber la denotació de "guix" ens permet establir una relació de referència entre "guix" i els dos objectes diferents amb què la professora escriu a la pissarra el dilluns i el dimecres.

Si sabem el significat denotatiu d'una paraula sabem:

- a. a què es pot referir i a què no,
- b. amb quines altres paraules està relacionada i amb quines no,
- c. quines implicacions lògiques genera.

Si sabem el significat denotatiu de "guix" sabem:

- a. que es pot referir a una barreta que serveix per escriure a la pissarra, o al mineral de què està feta barreta (guix); que no es pot referir a un rotulador ni tampoc a l'alburnita (un mineral de classe dels sulfurs),
- b. que està relacionada amb rotulador (si és barreta per escriure) o amb guixaire i enguixar (si és el mineral de guix),
- c. que si és una barreta de guix, està feta de guix.

2. Significats no denotatius

Hi ha altres significats que no són denotatius i que no afecten les implicacions lògiques de les paraules: el connotatiu, el social i l'expressiu.

El **significat connotatiu** (la **connotació** d'un mot) és el significat amb què associem la paraula i que no forma part del seu significat denotatiu.

- (1) Connotació
  - a. Hi havia un *cànid* davant nostre
  - b. Hi havia un *gos* davant nostre
  - c. Hi havia un *gosset* davant nostre

Cànid sona més científic i poc domèstic, *gos* ens sona a un gos desconegut, *gosset* ens fa pensar en un animal petit i bonic. En qualsevol cas, els tres enunciats es poden referir al fet que hi havia un gos davant nostre.

El significat <gos> forma part de la denotació de *cànid*, *gos* i *gosset*; però els altres aspectes del significat d'aquestes paraules que hem comentat són associacions, connotacions.

Algunes vegades els diccionaris inclouen connotacions de les paraules en les definicions; però no s'han de confondre els dos tipus de significats. Només les denotacions indiquen a què es pot referir, i a què no, una paraula.

El **significat social** d'una paraula és allò que ens pot dir una paraula sobre la persona que la diu. Per exemple, si té una relació de proximitat i confiança amb el seu interlocutor (3a), o una relació més distant (3b).

- (2) Significat social
  - a. Tu? Carai, Marta!
  - b. Vostè dirà, senyora Rigau

Aquest concepte de significat social no s'ha de confondre amb la funció comunicativa de la llengua en la interacció social. Quan diem que una paraula té significat social el que diem és que aquest significat és part del significat de la paraula. Hi ha paraules que tenen significat social, i n'hi ha d'altres que no en tenen.

El **significat expressiu** es correspon amb l'expressió de les emocions, sensacions i sentiments del parlant, i forma part del significat d'algunes paraules. Els exemples més típics de paraules amb significat expressiu són les interjeccions expressives, que expressen emocions o sensacions com dolor, desgrat, por, indignació, etc. (*ai!*, *senyor*, *merda*, *collons*, *home*, *bravo*, *lol*, etc.)¹.

---

¹ Vegeu l'apartat 31.3.4.1 de la *Gramàtica del català contemporani* (Interjeccions expressives), Solà et al. (coord). Barcelona: Empúries. 2002.

3. Les teories sobre el significat denotatiu

En qualsevol àmbit de coneixement, les teories són instruments que ens serveixen no només per descriure, sinó també per explicar i fer prediccions sobre algun aspecte de la realitat que volem comprendre.

Proposar una teoria implica establir el punt de vista que es vol adoptar en relació amb el problema que es vol explicar i definir molt clarament els conceptes que constituïran els punts d'ancoratge de la teoria.

En funció del punt de vista que adopten, les teories sobre el significat denotatiu es poden agrupar en aquestes tres categories generals:

- 1) **Teories referencialistes i denotacionalistes:** teories que volen explicar el significat des del punt de vista de la relació entre les expressions lingüístiques i el món.
- 2) **Teories representacionalistes i mentalistes:** teories que volen explicar el significat des del punt de vista de la relació entre les expressions lingüístiques i les representacions mentals.
- 3) **Teories convencionalistes i pragmaticosocials:** teories que volen explicar el significat des del punt de vista de la relació entre les expressions lingüístiques i l'ús que en fem els parlants.

3.1. Teories referencialistes o denotacionalistes

La teoria referencialista o denotacionalista més coneguda és la **Teoria de la referència**, que prové de l'àmbit de la Filosofia.

Aquesta teoria proposa que la denotació d'una paraula és el conjunt de coses a les quals es pot referir, és a dir, el conjunt de **referents** o **denotata** (=coses denotades). Aquest conjunt es representa entre claus a l'exemple (3).

- (3) Teoria de la referència
  - a. Barcelona {BARCELONA}
  - b. Poeta {COMTESSA DE DIA, AUSIÀS MARCH, XAVIER MACIÀ, MARIA CABRERA, JOAN VINYOLI, MIQUEL MARTÍ I POL, GEMMA GORGA...}

És a dir, *Barcelona* significa el nom de la ciutat a què es refereix, i *poeta* el conjunt de poetes que hi ha al món.

Noteu que aquest concepte de referència és diferent del que proposen alguns models funcionals de gramàtica que vinculen la referència a l'acció d'assenyalar una entitat del món. A (4a), el parlant que diu "un esquirol" realitza l'acció de fer referència a una entitat del món que ha vist (un esquirol real, concret). A (4b) quan diu "un esquirol" no realitza un acte de referència, sinó que evoca una propietat del referent de l'expressió "aquest animal".

- (4) a. He vist un esquirol.
b. Aquest animal és un esquirol.

En la teoria de la referència no es parla de referència en aquest sentit. La **referència** no és un acte, sinó una relació: **la relació entre una expressió lingüística i el conjunt de referents possibles als quals podem assignar aquesta expressió.**

A l'exemple (5), el que espera el parlant que li responguem és la **denotació** de la paraula.

- (5) Què és un esquirol?

Hi ha dues maneres possibles de respondre aquesta pregunta:

- (6) a. Això [assenyalant l'esquirol de la fotografia²]
b. Mamífer rosegador de la família dels esciúrids, de cua molt llarga i peluda i cames posteriors fortes que li permeten saltar d'un arbre a un altre.

La resposta (6a) és coherent amb el concepte de significat que proposa la teoria de la referència. Però noteu que és una resposta incompleta: un esquirol no és "només" l'esquirol de la fotografia; és aquest esquirol i tots els esquirols possibles. La resposta (6b) la comentarem més endavant.

És difícil poder donar compte del significat d'una paraula fent una llista de tots els seus referents possibles. Tot i així podríem acceptar, des d'un punt de vista teòric, que el significat d'una paraula és el conjunt dels seus referents.

Tanmateix, aquesta teoria presenta el problema que **hi ha paraules que no es poden definir a partir d'una teoria que equipara significat amb referència:**

- (7)
a. *de, el* (però els poden atribuir significat gramatical)
b. *amor, democràcia* (paraules abstractes... però de fet existeixen, i la paraula s'hi refereix, encara que no es puguin veure o tocar)
c. *follet { }, cogombre felix { }* Si no existeixen, tenen el mateix conjunt de referents (un conjunt buit), i d'acord amb la teoria de la referència haurien de tenir el mateix significat, però no el tenen.
d. *Phosphorus* (estel del matí) {Venus}, *Hesperus* (estel de la nit) {Venus}. La teoria ens diu que tenen el mateix

² Fotografia: Pirenaicum. Turismo de observación.

<https://www.facebook.com/pirenaicum/posts/549921562206821/>

significat, però per als romans eren estrelles diferents, així que, des del seu punt de vista, no podien significar el mateix. El concepte de punt de vista no existeix en aquesta teoria, així que l'única cosa que pot dir és que són paraules sinònimes.

La conclusió a què ens porten aquests problemes de la teoria de la referència és que no podem dir que el significat lèxic és el conjunt de referents d'una la paraula. Cal alguna cosa més.

El filòsof Gottlob Frege va proposar que el **sentit** (al. *Sinn*) d'una paraula també forma part del seu significat. El sentit és la **manera de presentar** el referent que tria el parlant. Per exemple, al referent *Maria Sevilla* el parlant pot triar presentar-lo com a *poeta* (per les característiques que comparteix amb altres poetes) o com a *dona* (per les característiques que comparteix amb altres dones).

El significat lèxic seria, doncs, la suma del sentit de la paraula i del conjunt dels seus referents possibles. A partir d'aquesta idea es fa una distinció entre dos conceptes: l'**extensió** (el conjunt de referents possibles d'una paraula) i la **intensió** (la representació abstracta d'allò que tots els referents d'una paraula tenen en comú). Noteu que escrivim **intensió** amb **s**, no hem de confondre aquest terme amb la paraula "intenció" (escrita amb **c**).

En l'exemple (8), l'**extensió** de la paraula "poeta" són tots els referents possibles d'aquesta paraula (8a), i la **intensió** de la paraula "poeta" és allò que tenen en comú aquests referents (8b). Noteu que és la intensió allò que ens permet saber quins són els referents que podem presentar amb la paraula "poeta".

(8) Extensió i intensió

- a. poeta {COMTESSA DE DIA, AUSIÀS MARCH, JOAN VINYOLI, MÀRIUS TORRES, MIQUEL MARTÍ I POL, XAVIER MACIÀ, MARIA CABRERA, GEMMA GORGA, JOSEP PEDRALS, SARA BAILAC...}
- b. poeta: escriu poemes

En el cas de l'exemple de l'esquirol, que hem comentat més amunt, la resposta (6b) és més propera a la idea del significat com a **intensió**: sabem a qui podem anomenar *esquirol* (qualsevol animal que sigui de la família dels esciúrids, de cua molt llarga i peluda i cames posteriors fortes que li permetin saltar d'un arbre a un altre) i a qui no (qualsevol animal que no tingui aquestes característiques).

Intensió i extensió tenen un valor invers en el significat d'una paraula: com més rica és la intensió (com més propietats inclou; per exemple: ser de la família dels esciúrids, tenir la cua llarga i peluda, tenir les cames posteriors fortes), més petita és l'extensió (menor és el nombre d'entitats del món a les quals ens podem referir amb la paraula). Aquesta característica s'ha formulat en forma de "lleis de la denotació":

Llei de la denotació: com més gran és la intensió (el sentit), més petita és l'extensió (el conjunt de referents); és a dir, com més condicions hi hagi sobre allò que pot ser una paraula en el món, menys referents s'ajustaran a aquestes condicions.

- (9) a. *gos*: menys intensió, més referents
b. *mastí dels pirineus*: més intensió, menys referents

3.2. Teories representacionalistes o mentalistes

La nostra ment emmagatzema molta informació que constitueix el que anomenem el nostre coneixement del món.

També emmagatzema el nostre lexicó mental, que és el coneixement individual sobre els mots que tenim cadascú de nosaltres.

Quan llegim la paraula *esquirol*, per exemple, busquem de manera inconscient en el nostre lexicó mental una paraula que s'escrigui d'aquesta manera, la relacionem amb el significat convencional d'*esquirol* (el que en tenim), i amb el nostre concepte d'*esquirol* (allò que pensem que és un esquirol i el que sabem sobre els esquirols). Segurament pensarem en algun animal com el de la fotografia, o en el treballador que, quan els seus companys es declaren en vaga, continua treballant.

Els conceptes són part del nostre coneixement del món, i usem les paraules per comunicar sobre aquests conceptes.

No tots els conceptes estan lexicalitzats, és a dir, no tots tenen un nom. Per exemple, jo tinc el concepte de <la salsa en un bol amb una cullera a dins>, però no tinc una paraula que denomini aquest concepte. També podem inventar conceptes quan els necessitem (per ex. LES COSES QUE M'HE D'ENDUR PER FER UN VIATGE EN TREN A ANDALUSIA).

Si tenim una llista de paraules (el lexicó) que representa conceptes que formen part del nostre coneixement del món, com a semantistes ens hem de preguntar quina relació hi ha entre paraules i conceptes.

El significat lèxic es pot definir com allò que connecta la forma de la paraula amb el concepte adequat,

- (10) **Significat lèxic:** allò que connecta la forma de la paraula amb el concepte adequat

En el marc de la semàntica lèxica s'han fet propostes diverses sobre com es fa aquesta connexió:

- El significat d'un mot està representat en la seva entrada lèxica (l'entrada lèxica d'*esquirol* ha d'incloure una definició d'*esquirol* que sigui coherent amb el concepte <esquirol>).

- Els significats i els conceptes són exactament el mateix (en aquest cas, la paraula *esquirol* connecta amb tot allò que sabem sobre els esquirols, i fer semàntica lèxica és proposar models sobre com s'estructuren els conceptes).
- Entremig de les propostes anteriors hi ha la idea que el lèxicó conté una part d'informació semàntica (per exemple, la informació que contribueix a la gramaticalitat de les oracions), però la resta són informacions conceptuals que contribueixen al nostre coneixement del que pot denotar la paraula.

3.3. Teories convencionalistes i pragmaticosocials

Les teories convencionalistes i pragmaticosocials posen l'èmfasi en l'ús que fan els parlants de les expressions lingüístiques. Quan algú diu (13a) està fent una aposta, i la intenció de fer l'aposta forma part del significat de l'enunciat. Quan algú diu (13b) fa una promesa, i la intenció de prometre forma part del significat de l'enunciat.

- (11) Actes de parla
 a. *Et jugo un sopar que la Marta i el Pol s'han embolicat*
 b. *T'ajudaré.*

Les intencions amb què diem una expressió lingüística poden ser molt diverses. Un enunciat com (14), per exemple, pot ser una descripció de l'hora que és en el moment de parlar, però també pot ser un avís, una amenaça, una felicitació, etc.

- (12) *Són les dues.*

Tanmateix, hi ha una part del significat de (14) que es manté estable: la idea que són les dues en el moment de parlar. Aquesta idea és compartida per totes les ocasions en relació amb les quals diem la mateixa expressió lingüística, és a dir, per a totes les situacions del món que poden ser un referent possible de l'expressió "són les dues". Aquesta part del significat de l'expressió "són les dues" és la seva **denotació**, el seu **sentit**, i forma part del significat de l'expressió amb independència de les variacions que hi pugui haver tant pel que fa a les situacions a què es pot referir (per exemple les de 15), com a les intencions amb què es diu (per exemple les de 16). Els termes **locució** o **significat lògic** se solen referir a aquesta part del significat de les expressions lingüístiques.

- (13) *Són les dues*
 a. Referent 1: la situació d'avui en què són les dues
 b. Referent 2: la situació de demà en què són les dues
- (14) *Són les dues*
 a. Intenció 1: dir l'hora que és
 b. Intenció 2: felicitar algú perquè ha acabat la feina a temps.